
– Faget underlegges et markedsparadigme

INTERVJU

CHARLOTTE LUNDE

charlottelunde@me.com

I en årrekke har hun vært en av allmenntidnings viktigste stemmer. Elisabeth Swensen har aldri vært redd for å si hva hun mener, men nå har hun bestemt seg for å holde mer munn.

Foto: Hilde Mesics Kleven

Det er blitt mørkt da vi ankommer Flatdal. Høye fjell omkranser dalen. En ansamling gårdstun fra 1600-tallet ligger pent strødd utover, som om noen har kastet dem tilfeldig ut som dekor på en grønn, flat slette. Den lille bygda i Seljord kommune fremstår som et prakteksempel på norgesidyll. Det gjør også de kommunale helsetjenestene i bygda – ikke minst takket være hun som kommer oss i møte.

– Velkommen til Rådstoga, sier en blid stemme idet vi kjører inn på tunet til en av de eldste gårdene.

Elisabeth Swensen har gjort mer enn de fleste for at Norge skal ha en god helsetjeneste i distriktene. Med skarp penn og fagpolitisk engasjement har hun satt overdiagnostikk og sosial ulikhet på dagsordenen i norsk offentlighet i en årrekke. Hvorfor denne viktige stemmen har bestemt seg for å snakke mindre, kommer vi tilbake til.

På Rådstoga blir vi vist inn i en stue som er nærmest uforandret fra da den ble bygget en gang på midten av 1600-tallet. Blant rosemalte bondeantikviteter, sauer og kyr har Swensen oppdratt fire barn på gården hun kjøpte sammen med mannen i 1986.

– De første årene delte familien ett soverom. Vi måtte ut for å komme til badet. Det var litt tungvint da barna var små, spesielt på vinteren, sier hun mens hun viser oss rundt.

Trettiseks år senere er badet for lengst bygget inn og barna flyttet ut. På det blåmalte kjøkkenet får vi servert varm suppe og nybakt brød.

«Jeg blir fortvilet når Kjerkols hovedparole for barn og unge er mer psykisk helsehjelp. Det er ofte en dead-end street. Mange får stener for brød»

– Jeg fikk dilla på å lage hønsefrikassé og fikk omsider tak i en høne. Så dette er en sellerisuppe kokt på hønsekraft. Datteren min ville aldri spist den. Hun synes hønsekraft er ekkelt, forteller Swensen og ler.

– Så det gjenstår å se hvor god den egentlig er, kommenterer hun lakonisk med sedvanlig forbehold.

Taus kunnskap

Etter mer enn tretti års legeinnsats for primærhelsetjenesten i Seljord bestemte hun seg for tre år siden for å slutte som kommuneoverlege. Legekontoret hun bidro til å bygge, brukes i dag som modell for såkalte primærhelseteam, som prøves ut i flere norske kommuner.

– Da jeg nådde pensjonsalder, og det sto flere unge leger på døra hos oss og ville ha jobb, tenkte jeg det var på tide å tre til side, forklarer Swensen.

Elisabeth Swensen

f. 1951

Cand.med., Universitetet i Oslo 1980

Spesialist i allmennmedisin 1994

Distriktslege, senere kommunelege, Tokke kommune 1982–86

Kommunelege og kommuneoverlege, Seljord kommune 1987–2018

Seniorkonsulent, Nasjonalt senter for distriktsmedisin (NSDM), Universitetet i Tromsø 2001–14

Seljord kommune har ikke fastlegekrise. Legene har fastlønn, og pasientene står på venteliste fra nabokommunene for å få komme til legesenteret. Av kolleger omtales hun rett og slett som en bauta. «Ekstremt god med mennesker» og «av enorm betydning for norsk allmenmedisin» er andre lovord vi får høre.

– Hvordan har det vært å være fastlege på et lite sted som dette over så mange år?

– Veldig fint. Forforståelsen og mye taus kunnskap gjør at du blir diagnostisk mer presis. Men du må også tåle å være et proksjonsobjekt. Vi har jo alle våre personlige kriser, noe vi ikke er så spesielt stolte av. Da må du leve med å være veldig synlig, og i den grad du gjør feil – noe vi alle gjør – så lever du midt i dem. Min erfaring er at tilgivelsespotensialet er enormt hos folk dersom du ikke går din vei. Det er dannende og bidrar til å holde deg på plass, sier hun og legger til:

– Ydmykhet, heter det vel.

Sjelen er en fiksjon

Den tidligere kommuneoverlegen har heller ikke i offentlig sammenheng vært redd for å være synlig. I mange år hadde hun fast kommentar plass i Klassekampen, og uken før vi treffer henne, har hun vært på Arendalsuka og debattert psykiatri og ungt utenforskap. Unge marginaliserte er en pasientgruppe hun brenner spesielt for.

Foto: Hilde Mesics Kleven

– Kolleger får umiddelbart «skjerm-sparer-blikket» når du nevner rehabilitering. Men for meg gir det mening å bruke restarbeidsevnen på de som ikke finner sin plass i det oljesmurte Norge. De som primært har hatt mye uflaks og motgang.

For tre år siden begynte Swensen å jobbe på AiR, et moderne, arbeidsrettet rehabiliteringssenter høyt til fjells i Rauland. Her tar de imot pasienter på langtidsopphold.

– Mange med p-diagnoser, mye kroniske smerter, mange preget av omsorgssvikt og mobbing, er de vi møter. De fleste har en portefølje full av mer eller mindre gode utredninger der konklusjonen er «komplekse diffuse lidelser». Jeg kjenner denne gruppen godt som fastlege, de kan være vanskelige å hjelpe. AiR Rauland har en tilnærming som jeg tror på, sier den tidligere fastlegen entusiastisk.

– Det er befriende å ikke primært forholde seg til diagnoser. Vi har fokus på funksjon og muligheter. Jeg blir fortvilet når Kjerkols hovedparole for barn og unge er mer psykisk helsehjelp. Det er ofte en *dead-end street*. Mange får stener for brød, påpeker Swensen.

På Rehabiliteringssenteret AiR jobbes det mye med å finne – eventuelt gjenfinne – kroppslig glede og mestring.

– Pasientene er ute i allslags vær og velter i kajakk. Maten er god. Det legges vekt på estetikk. Kunst på veggene. «Kroppen er vårt hjem på jorden», sa en psykiater til meg en gang. Sjelen vet vi jo ikke noe om, sier hun lurt.

Black Panthers og Nina Skåtøy

Sjel eller ikke sjel: Det var likevel psykologi den unge Elisabeth Swensen hadde planer om å studere.

– Jeg tok psykologi grunnfag, men den gangen var det ventetid på profesjonsstudiet, så da søkte jeg i mellomtiden medisin, og kom inn. Jeg var ambivalent til legerollen. Medisinerstudentene ble av dekanus ønsket velkommen som kremen av norsk ungdom.

Swensen fnyser. Elitistiske holdninger har hun lite til overs for.

«Rollen casher inn mye. Vi kan være viktige i folks liv, men det kan jo også bli sånn at vi får et behov for å være viktige»

– Når var du ferdig lege?

– Jeg hoppet av mot slutten av studiet av politiske grunner. Litt over ett år jobbet jeg på Norma prosjektil.

– Oi, Jobbet du på våpenfabrikk?

– Vi laget jaktammunisjon.

Swensen ler. Det var helt tilfeldig at hun mange år senere ble telemarksmester i skiskyting. Som tjuette år gammel student valgte hun altså å proletarisere seg, i likhet med mange i den marxist-leninistiske bevegelsen på 1970-tallet.

– Akkurat som Nina Skåtøy? kommenterer vi. Dag Solstads roman *Gymnasilærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som har hjemsøkt vårt land* handler nettopp om en lege som «sjølproletariserer» seg. Solstad tar i romanen samtidig et oppgjør med AKP(m-l) (Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)).

– Jeg likte ikke måten romanen og særlig filmen karikerer m-l-bevegelsen på. Mye i kritikken mot AKP(m-l) er sant og viktig, men selv er jeg glad for de årene. Ikke minst lærte jeg mye om makt og avmakt, noe jeg har hatt nytte av som allmenn- og samfunnsmedisiner.

Foto: Hilde Mesics Kleven

- Hva var grunnlaget for at du meldte deg inn AKP(m-l)?
 - Politisk våknet jeg vel på gymnasen. Min bakgrunn er et borgerlig, liberalt hjem. Vi ble oppfordret til å tenke selv. Tvil og kritikk var viktig, forteller Swensen.
- I 1969 reiste hun fra barndomshjemmet på Gjøvik til USAs østkyst som utvekslingsstudent.

– Der preget motstanden mot Vietnamkrigen mine jevnaldrende. Vi dro fra Philadelphia til Washington for å sultestreike foran Det hvite hus. Jeg husker vi fikk sitte på med en Black Panthers-buss.

– Black Panthers!?

– Ja, det var helt tilfeldig. Poenget er at på østkysten i USA var det på den tiden et miljø som ga gjenklang i det jeg kom fra. Det var en tid og en alder som var veldig definerende, og derfra gikk det en naturlig linje inn i politisk virksomhet.

– Hvor tidlig var du bevisst at helse er politikk?

– Veldig tidlig. Faget skulle brukes til å «tjene folket», som det het, og det var hjelpsomt og er det fremdeles, tenker jeg. Vi skal gi mest hjelp til de som trenger det mest, slår hun fast.

Swensen sto på Rødts stortingsliste ved forrige valg.

Egen sofapute

Det blir liten tvil om den tidligere fastlegens lokale kjendisstatus da vi oppdager en helt spesiell pute i sofaen. Puten er dekorert med et stort portrett av en smilende Swensen med familiens katt under armen.

– Haha. Det ringte noen fra bygda som skulle ha utlodning for et bygdelag og lurte på om de kunne ta et bilde av meg. «Ja, det kan dere vel», sa jeg. En stund senere var det en pasient som sa: «Veit du at det er bilde av deg på en pute på butikken?» Den måtte jeg jo ha! Ungene krangler om hvem skal få den når jeg er død, forteller Swensen og ler igjen.

Sønnen er samfunnsviter, en datter er lærer i bygda, en er blitt fastlege i Oslo, og en er forfatteren Helga Flatland. I romanen *Vingebelastning* belyses et av morens sentrale fagpolitiske temaer. Romanen beskriver en ung mann som blir langvarig sykemeldt for depresjon. Etter hvert blir han gradvis mer arbeidsudyktig, og går mer og mer opp i rollen som deprimert.

– Hvor mye har du delt egne erfaringer fra livet som lege med familien?

– Jeg har vel vært en mor som drasser med hjem fortellinger fra det jeg opplever i jobben, uten å bryte taushetsplikten, selvsagt. Helga har absolutt snakket med meg om bøkene sine, men jeg var like overrasket som andre da hun utga den første boken i trilogien (*Bli hvis du kan. Reis hvis du må* kom i 2010, red.anm.). Hun var jo bare tjuefire år.

«Det veldige fokuset på individrettet forebygging og derav følgende overdiagnostikk og overbehandling har medført en allokering av ressurser fra de syke til de friske»

Hun fortsetter, ettertenksomt:

– Det dukker faktisk opp en lege i den trilogien, som heter Ragnhild. Ragnhild lever mye på gratifikasjoner fra pasientene og blir ensom når de blir friske og ikke trenger henne mer. Det er en utrolig klok og skarp observasjon. Det er jo

litt sånn vi lever i denne bransjen. Vi er mange narsissister som får mye.

Grubler og reparerer

- Er det mange narsissister i medisinen, tenker du?
- Rollen casher inn mye. Vi kan være viktige i folks liv, men det kan jo også bli sånn at vi får et behov for å være viktige. Det trenger ikke være noe galt i det. Men ikke all hjelp er god hjelp. Helse er blitt et altoverskyggende tema.

Foto: Hilde Mesics Kleven

- Hva tenker du om fagets fremtid?
- Jeg er usikker. Det veldige fokuset på individrettet forebygging og derav følgende overdiagnostikk og overbehandling har medført en allokering av ressurser fra de syke til de friske. Faget underlegges et markedsparadigme som undergraver selve mandatet, slår Swensen fast.

Melkebilen

Vi må tilbake til start: Hvorfor skal en med så tydelige fagpolitiske meninger nå velge å holde mer munn? Swensen er stille en kort stund. Ordene kommer ikke så kjapt som de pleier:

- Det er en tid for alt. Jeg har vært heldig og litt flink, skaffet meg arenaer hvor jeg har kommet til orde. Men kommentatorrollen kan lett lede til selvhøvelse, at man setter seg selv i sentrum. Nå passer det å jobbe nært på de som nettopp ikke ytrer seg eller får en talerstol, sier hun.

Hun understreker at hun er glad for det legelivet hun har og har hatt.

– Viktigst for meg nå er samværet med barn og barnebarn. Ikke alle prioriteringer mellom jobb og familie var like kloke, sett i bakspeilet. Jeg grubler og reparerer, slik sikkert alle foreldre gjør, men er stadig glad for å gå til et arbeid med mening.

På gårdstunet i Flatdal, med utsikt til fjellet Skorve, der sauene snart skal hentes ned fra beite, kjører nå Tine-bilen forbi. Melk skal hentes fra fellesfjøset litt lenger ut i bygda.

Hun lyser opp.

– Jeg blir alltid glad av å se melkebilen.

Publisert: 24. oktober 2022. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.22.0579

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 4. juni 2026.